

Savaş Komünizmi Köpüllerinde Proleterya

Sanayinin çöküşü işçilerin sayısında olağanüstü bir düşüşe neden oldu. Bu durum, iş savaşlarındaki kıyım, şehirlerden köylere toplu göç, sınıfın siyasi olarak en ileri kesimlerinin yeni devletin yönetiminde, Sovyetlerde, orduda, Çeka'da, devletin diğer kurumlarında ya da sanayi yönetiminde görev almaları sonucu daha da çarpıcı hale geldi. 1917'de 3.024.000 olan sanayi işçisi sayısı, 1921-2'de yüzde 58.7 oranında bir gerilemeyle 1.243.000'e düştü. (1)

Sanayi işçilerinin sayısındaki azalma Petrograd'ta özellikle çarpıcıydı. Ekim Devrimi sırasında şehirde 400.000 fabrika işçisi bulunuyordu; bu rakam 1 Nisan 1918'e gelindiğinde 120.495'e düşmüştü ve bunların 48.910'u işsiz durumdaydı. Dolayısıyla 1 Nisan 1918'de sanayide çalışan işçi sayısı yalnızca 71.575 idi. (2)

Bu keskin düşüş Bolşevik liderleri kaygılandırdı. Öncü Bolşevik sendikacılarından Y. E. Rudzutak, Ocak 1919'daki Tüm Rusya Sendikalar Kongresi'nde yaptığı konuşmada bu tehlikeli gelişmeye dikkati çekiyordu: "Pek çok sanayi merkezinde fabrikalarda üretimin azalması sonucu işçilerin köylü kitlesi içinde erimeye başladığını görüyoruz; [şehirlerde -ç.n.] bir işçi nüfusu yerine, yarı-köylülerden ve kimi zaman tamamen köylülerden oluşan bir nüfusa sahip hale geliyoruz." (3)

Benzer şekilde, Lenin 18 Mart 1919 tarihli Sekizinci Parti Kongresi'nde üzüntüyle bunları söylüyordu: "İşçilerin geçtiğimiz yıl Rusya'yı fiilen yönetmiş, bizim siyasetimizi yapma geçirme sorumluluğunu üstlenmiş ve bizim temel dayanağımız olan üst tabakası Rusya'da son derece incelmış bulunuyor." (4) Ve, iç savaşın sona ermesinden bir süre sonra, geriye dönük bir bakışla bunu söylemişti: "1917-21 arasındaki sıkıntılı döneme başarıyla katlanabilecek askeri bir kurumun ve bir devlet aygıtının yaratılması, 'işçi sınıfının gerçek güçleri'ni kendisine bağlayan, onların emen ve enerjilerini tüketen büyük bir çabayı gerektirdi." (5)

Proleteryanın gerilemesi yalnızca niceliksel değil, fakat ayrıca nitelikseli. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, sanayi işçilerinin sayısı 3 milyondan 1 milyon 250 bine düşmüştü; öte yandan, daha önce sanayi işçisi olduğu halde sonraları bu vasfını yitirenlerin sayısı 1 milyon 750 binin üzerindeydi. Lenin açıkladığı gibi: "Savaştan bu yana geçen zaman içinde Rusya'daki sanayi işçilerinin proleter karakteri daha önce olduğundan çok daha az, çünkü, askerlikten kaçmak isteyenlerin hepsi fabrikalara dolmuştu. Bu herkesçe bilinen bir durum." (6) Gerçekten, 1921-2'deki işçilerin pek çoğu daha önce öğrenci, esnaf vs. olan kişilerle bunların çocuklarıydı. İşçi sınıfının fiziki olarak en çok tahribata uğramış kesimi, 1917'de Bolşeviklerin temel dayanağı olan metal işçileriydi.

İşçi sınıfı üyeleri, yiyecek kıtlığının yaratmış olduğu basınçla, kolektif ya da birleşmiş bir sınıf olmaktan çok, kendi başına hareket eden küçük, bireyci tüccarlar gibi davranmaya zorlandılar. Yapılan hesaplamalara göre, 1919-20'de devlet şehirler tarafından tüketilen tahılın yalnızca yüzde 42'sini temin ederken -ki diğer yiyecek maddelerinde bu oran daha da küçüktü, geri kalan kısım bütünüyle karaborsa mekanizması tarafından sağlanıyordu. (7) İşçilerin aldığı ücretler, aileleriyle birlikte yaşamalarını idame ettirebilmeleri için gereksindikleri yiyeceği satın almada yetersiz kalıyordu. Nitekim, 1917'de vasıflı bir işçi ayda 26.75 ruble kazanıyor ve ailesiyle birlikte yiyecek için 11.57 ruble harcıyordu; 1918'de ise, bu işçinin aylık kazancı 280 ruble iken yalnızca gereksindiği yiyecekleri alabilmek için ödemesi gereken para 902.25 rubleydi. (8)

Mart-Nisan 1919'da, Petrograd işçilerinin yüzde 75'i ekmeğini karaborsadan sağlıyordu. (9) Köylerden yiyecek temin edebilmek için işe gelmemek işçiler arasında sık rastlanan bir durum haline gelmişti.

İç savaş sırasında fabrikalar ücretleri kısmen aynı olarak ödediler. İşçiler bu malların bir kısmını kendi ihtiyaçları için alıyordu, geri kalanları karaborsada satıyorlardı. Mayıs 1918'deki Tüm Rusya Birinci Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde, bir konuşmacı, za-

manla 'parça satışı' (piece-selling) olarak isimlendirilen bu uygulamaya dikkati çekiyordu: "Dilencilik [behirlilerin köylerde yiyecek araması] korkunç bir olay, parça satışı korkunç bir olay; ama bundan daha da korkunç olan bey işçilerin ücretlerinin aynı olarak ve kendi ürettikleri ürünlerle ödenmeye bağlanmış olması... ve işçilerin satıcılar durumuna gelmeleridir." (10) Fakat bu uygulama devam etti; Aralık 1918'deki Tüm Rusya İkinci Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nin elinde bu gerçeği görmezlikten gelme ve fabrika işçilerinin ücretlerinin aynı olarak ödenmesi lehine bir karar alma döneminde bir seçeneği olmadı. Yıki yıl sonra bu olumsuz durum daha da kötüleşti.

Mayıs 1921'deki Dördüncü Sendikalar Kongresi'nde, fabrikalardaki işçilerin üretilen malların yüzde 50'sini çalmakta olduklarını, ortalama işçi ücretinin işçinin kendisini yeniden üretme maliyetinin ancak beşte birini karşıladığını, bu yüzden işçinin bu açığı karborsada mal satarak kapatmaya zorlandığını (11) ifade eden bir bildirme, sanayideki daşılmayı ve proleteryanın yapıldığı moral bozukluğunu çarpıcı bir biçimde dile getiriyordu.

Pek çok işçi, bir çare olarak küçük çaplı hırsızlıkta ve seyyar satıcılıkta başvurmaya zorlandı (önde gelen Sovyet ekonomistlerinden birine göre, bu ikisi işçilerin gelirleri içinde beşte ikilik bir yer tutuyordu). (12) Bu koşullarda işçiler, kaçınılmaz olarak, giderek kendi bireysel çıkarlarını gözetken, ekonomi üzerinde asalak olarak duran küçük birer tüccar durumuna geldiler.

Lenin 24 Ağustos 1919'da şunu yazıyordu: "Sanayi tam bir durgunluk içinde. Yiyecek, yakıt, sanayi üretimi yok." (13) Proleteryanın içinde bulunduğu daşılmayı ise şu şekilde özetliyordu:

"Sanayi proleteryası... savaşın, olağanüstü yoksulluk ve yıkımın sonucu olarak deklase bir duruma gelmiş, yani kendi sınıf temelinden çıkmış ve proleterya olarak varlığını yitirmiş durumdadır. Proleterya, geniş ölçekli kapitalist sanayide maddi değerleri üreten sınıftır. Geniş ölçekli kapitalist sanayi yıkıma uğramış, fabrikalarda üretim durmuş olduğuna göre, proleteryanın varlığı ortadan kalkmıştır. Kimi zaman istatistiklerde sayısal olarak kendisinden söz edilmekle birlikte, ekonomik olarak bir bütün olmaktan çıkmıştır. (14)

"Proleteryanız büyük ölçüde deklase olmuştur; korkunç krizler ve fabrikaların kapanması insanların açlıktan yapıldıkları yerleri terk etmeye zorlamıştır. İşçiler fabrikalarını terk etmişlerdir; işçi olmaktan vazgeçerek köye dönüp oraya yerleşmek zorunda kalmışlardır... Behirle kırsal arasında olması gereken ilişkilerin bozulması ve tahıl sevkiyatının durması, büyük fabrikalarda üretilen -çakmak gibi- küçük nesnelere tahıl karşılığı değip tokuş edilmesine yol açmaktadır; çünkü işçiler aç durumdadırlar ve tahıl sevkiyatı yapılmamaktadır... Proleteryanın deklase duruma gelmesinin ve... burjuva, anarşist gelişmelerin görülmesinin ekonomik kaynağı da budur. (15)

"Proleterler, bugünkü perişan koşullarımızın bir sonucu olarak, yapılarını proleterya olmayan ve geniş ölçekli sanayi ile ilişkisi bulunmayan yöntemlere başvurarak idame ettirmek zorunda kalıyorlar. Karşılığında tahıl ürünleri alabilmek için, sanayi ürünlerini ya çalarak, ya da kamuya ait fabrikalarda kendileri için üretim yaparak, yani küçük burjuva ve vurguncu yöntemlere başvurarak temin etmek zorundalar... (16) Proleterya deklase, yani sınıf temelini yitirmiş bir durumda. Fabrikalar ve atölyeler atıl, işe yaramaz bir halde -proleterya zayıf, parçalanmış, kuvvetten düşmüş durumda." (17)

Üretimde işçi kontrolü

Kuvvetten düşmüş bir proleterya ile üretimde işçi kontrolünü öngören Bolşevik sloganın yapıma geçirilmesi nasıl mümkün olabilirdi? Kontrolü gerçekleştirecek öznenin güçsüzlüğü söz konusu kontrolün bozulmasına ve hatta ortadan kalkmasına yol açmayacak mıydı? Bu sorulara gerçekçi yanıtlar getirilmesi zorunluuydu.

Ekim Devrimi'nden önceki Bolşevik propagandada, işçi kontrolü kavramı işyeri yönetiminin gücünün işçiler tarafından *sınırlandırılması*, nihai olarak egemenliği hala kendi elinde tutan kapitalist yönetim tarafından alınan kararların işçiler tarafından gözetim altında tutulması ve hatta engellenmesi anlamına gelen *sınırlı* bir tedbiri temsil ediyordu. İşyeri yönetiminde işçilerin bizzat kendilerinin egemen oldukları ve üretime ilişkin bütün kararların kolektif olarak işçiler tarafından alındığı durum ise 'işçi yönetimi' olarak isimlendiriliyordu. Ekim'den sonra ise bu yakıcı soruyla yüz yüze kalındı: İşçi kontrolü bu şekilde mi kalacak, yoksa işçi yönetimi aşmasına varacak biçimde geliştirilecek miydi?

Bu cildin 7. bölümünde anlattığımız gibi, kapitalistler işçi kontrolünü sabote edebilmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Ekonominin yönetimi alanında kapitalist aygıtı kendi elleriyle yıktılar. Bu durum tek tek işletmeleri aşyp ulusal ölçekte bir olgu haline geldiğinde, Bolşevikler bunun yerine yeni bir aygıt yaratmak zorunda kaldılar.

Sanayide işçi kontrolünün yerini işçi yönetimine bırakması mümkün olabilir miydi? Yazık ki, proleteryanın kapitalizmin işçilere yönetim konusunda hiçbir deneyim sunmaması olmasından ve ayrıca ekonomik çöküntü sonucu işçiler arasında merkezkaç edimlerin başgöstermiş olmasından kaynaklanan güçsüzlüğü yalnızca işçi kontrolünü değil, fakat ayrıca işçi yönetiminin yapama geçirilmesi olasılığını da zayıflattı.

Merkezkaç kuvvetler işçi sınıfını kendi içinde böldü. Değişik fabrikalardaki işçiler, sanki çalıştıkları işletmeler kendi mülkleriymiş gibi davranarak işletmenin idaresini kendi ellerine aldılar. Bu durum, Çalışmadan Sorumlu Halk Komiserliği'nin yayın organında bu şekilde ifade ediliyordu:

"Fabrika komiteleri sık sık -ve hatta pek çok durumda- tek tek işletmelerin dar çıkarlarını gözetir bir şekilde hareket ettiler. Komite için önemli olan, bulunduğu fabrikanın normal olarak işlevini sürdürmesi, gerekli talimatların ve sermayenin tedariki idi. Komite üyeleri, çoğu kere, kendilerini işletmenin söz konusu ihtiyaçlarını karşılayan tedarikçiler gibi davrandılar... Böylece, kendilerini yalnızca 'fabrika çıkarları'nın gözetilmesi hedefine vakfeden fabrika komiteleri, yerel düzeyde kalan dargörüplü bir adanmacılık edimini geliptirdiler... Tek tek fabrikaların işçileri arasında, 'kendi fabrikaları' için gerekli kömür ve metal tedarikini güvence altına alma konusunda bir rekabet başladı. Fabrika komiteleri, 'kendi fabrikaları'na kömür ya da çelik bulmaları için baskı yaratmak üzere tapraya, örneğin Don Havzası'na kuryeler gönderdiler. Örneğin, Obukovski fabrikası... fabrikaya kömür temin etmeleri için 50 işçiden oluşan bir tedarikçiler grubu yolladı." (18)

Bir Sovyet tarihçi durumu bu şekilde özetliyor: "Kendi fabrikalarında üretim yapılabilmesi için gerekli hammaddeyi bulma çabasının yarattığı rekabet, fabrika komitelerinin birbirlerine karşı hareket etmelerine yol açtı; fabrikalar, yarı-anarhist, özerk federasyonlar haline geldiler." (19)

Izvestia'da yayınlanmış bir makalede bu sorular soruluyordu:

"İşçi kontrolü bugüne kadar bize ne kazandı? Bunun sonuçlarının her zaman tatminkar olmadığı gerçeğini itiraf edecek cesarete sahip olmalıyız. Pek çok işletmede gözlenebileceği gibi, çoğu kere, işletmenin eski sahibinin yerine en az onun kadar bireyci ve anti-sosyal olan bir diğeri geldi. Bu yeni mülk sahibinin adı 'Kontrol Komisyonu'dur.'" (20)

Çalışmadan Sorumlu Halk Komiseri Pliyapnikov, 20 Mart 1918'de *****'da yaptığı bir konuşmada, demiryollarındaki işçi kontrolünü sert ifadelerle eleştiriyordu:

"Demiryollarında olan bitenler ancak tam bir örgütsüzlük şeklinde tanımlanabilir ve bu dağınıklığın her geçen gün daha da kötüye gittiğini söylemek gerekir... Trenler çoğu zaman işi yakmadan gidiyorlar, yollarda bir sinyalasyon sistemi yok; vagonlar hiçbir zaman temizlenmiyor, vb. Bunun alınylagelen gerekçesi ise gazyağı veya kan-

öi bir bütün olarak örgütlemek ve toplumsallaştırmak istediğimiz halk ekonomisinin talana uğradığına tanık olacağız. Elimizde, atomize olmuş tek tek parçalar yđđınınđan başka bir şey kalmayacak."(24)

Bolşevik Vaynberg ise bunları söyledi: "Sendikalar -daha doğru bir ifadeyle söylersek sanayi sendikaları, tek tek fabrikaların, hatta belli bir şehirdeki işçilerin değil, sanayinin bütünündeki tüm işçilerin bakış açısını benimsiyorlar. [Bu yüzden -T.Cliff] fabrika komitelerinin sendikalara tabi hale getirilmesi gerekir."(25) Kongre, delegelerinin ezici çoğunluğunun oylarıyla fabrika komitelerinin sendikalar çatısı altında toplanmasına karar verdi.

İşçi kontrolünün proleteryaaya azami yararı kazandırmasını sağlayabilmek için, tek tek işletmelerdeki işçilere o işletme açısından yapımsal öneme sahip sorunlarda nihai karar alma hakkını tanıyarak işçi kontrolünün zayıflamasına yol açacak her türden fikrin tümünden reddilmesi zorunludur:

"Her işletmedeki işçiler ve bunların seçilmiş örgütleri (fabrika-işyeri komiteleri) işçi kontrolünün merkezi organları ile ekonominin düzenleyici organları tarafından formüle edilmiş genel bir plan temelinde faaliyet yürütürlerse, [kontrol -T.Cliff] işlevini yerine getirmede daha iyi bir konuma sahip olurlar.

"Sendikalar, şu ya da bu sendika veya işletmenin işçilerinin dar grup çıkarlarına karşı işçi sınıfının bütünün çıkarlarının öncülüğünü yaparak, işçi kontrolü organlarının kendi üzerlerine almış oldukları bu muazzam çalışmada içinde en etkin rolü oynamalıdır.

"Sanayinin çepitli dallarında örgütlenmiş sendikalar işçi kontrolünün yerel ve merkezi organlarında yer almalı, ideolojik ve örgütsel liderlik rolünü üstlenmelidirler.

"Kontrol alanında, sendikalar fabrika komitelerinin aldıkları her kararı gözden geçirmelidirler; fabrika ve işyerlerindeki delegeleri aracılığıyla, işçilere, üretimde kontrolün belli bir işletmenin o işletmedeki işçilerin ellerine devredilmesi anlamına gelmediğini, işçi kontrolünün üretimin toplumsallaştırılması ve ürünlerin karlılık mübadelesiyle aynı şey olmayıp yalnızca ona yönelik bir adım olduğunu açıklamalıdır."(26)

"Fabrika ve işyeri komiteleri, kendi alanlarında faaliyet yürüten sendikaların yerel organları haline gelmelidir."(27)

Fabrika komiteleri, yanı sıra sendikalar, ayrıca yeni kurulmuş bir diğer kuruma bağlı hale gelmelidirler. 2 (15) Aralık 1917'de VSNKh kurulmuştu ve bunun işlevini tanımlayan kararnamede bunlar ifade ediliyordu:

"Yüksek Ekonomi Konseyi'nin görevi ulusal ekonominin ve devlet maliyesinin örgütlenmesidir. Yüksek Ekonomik Konsey, bu amaca uygun olarak ülke ekonomisini düzenleyen rehber ilkeleri ve planları hazırlar; yerel düzenleyici kurumların (yakıt metal tedariki, ulaşıım konularında düzenlenen konferanslar, Merkezi Yiyecek Komitesi vb.), halk komiserliklerinin (ticaret ve sanayi, yiyecek, tarım, maliye, ordu ve donanma vd.), Tüm Rusya İşçi Kontrolü Konseyi'nin ve bununla ilintili diğer işçi sınıfı örgütlerinin faaliyetlerini koordine eder ve bütünleştirir."(28)

VSNKh, ülkenin ekonomik yaşamının merkezi planlama ve idare organıydı. Bu organın sendikalarla olan yakın ilişkisi, organ temsilcilerin dağılıımında sendikalara tanınmış ağırlıktan açıkça anlaşılır:

Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi -10 temsilci,
Tüm Rusya Sendikalar Konseyi -30 temsilci,
Ulusal Ekonomi Bölge Konseyleri -20 temsilci,
Tüm Rusya İşçi Kooperatifleri Konseyi -2 temsilci,
Ulaşım Ve İletişim Halk Komiserliği -1 temsilci,
Çalışma Halk Komiserliği -1 temsilci,
Tarım Halk Komiserliği -1 temsilci,
Maliye Halk Komiserliği -1 temsilci,

Çiçleri Halk Komiserliði -1 temsilci.(29)

Ekonominin tek tek branþların yönetiminde de sendikalar ve VSNKh yakın ilipki içinde faaliyet yürüttüler. Sendikalar, idari kararların hayata geçirilmesinde bütünüyle VSNKh'ye baðlı olmayı kabul ederken, idari organlarda temsilcilerin çoðunluðunun (üçte ikisinin) kendi ellerinde bulunmasında ısrar ettiler. Nitekim, Mayıs 1918'deki Birinci Tüm Rusya Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Tüm Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'nin bir delegesi olarak söz alan Tomski þunu söylüyordu: "VSNKH ile sendikalar birbirlerine öylesine yakın ve öylesine iç içe geçmiş örgütlerdir ki, bu örgütlerin birbirlerinden baðımsız taktikler geliştirmeleri olanaksızdır."(30)

Sendiklar Çalışma Halk Komiserliði ile olan ilipkilerde de önemli bir güç kazandılar. Dördüncü Sendikalar Konferansı'nda (12-17 Mart 1918), sendikalarla Çalışma Halk Komiserliði arasındaki ilipkilerle ilgili olarak sunulan Bolþevik karar taslağında þunlar söyleniyordu:

"Sendikalar yüksek organlarının (kongreler, konferanslar vd.) tüm ilke kararları Çalışma Komiserliði için baðlayıcıdır. Çalışma ve üretim kollarıyla ilgili tüm yasama önerileri ve baðlayıcı kararlar, önceden sendikaların ilgili organları tarafından (yani Tüm Rusya ve Yerel Sendikalar Sovyetleri) onaylanmalıdır."(31)

Çalışma Halk Komiseri V. Smith, bu göreve sendikalar tarafından önerilmeyi ve kendisi de aktif bir sendikacıydı. Smith'le birlikte Çalışma Halk Komiserliði'ndeki memurların ve komiserliðin bölgesel ve yerel temsilcilerinin çoðunluðu sendikalar tarafından seçildi. Çalışma Komiserliði sendikaların yüksek organlarınca alınmış ilkesel kararlara tabi hale geldi ve Komiserlik tüm kararlarını önceden sendikalara onaylatmak zorunda bırakıldı.

Sendikalar ve devlet

Bolþevik hükümetin ilk aylardaki deneyimleri, fabrika komiteleri ile sendikalar ve devlet arasında çatışmanın kaçınılmaz olduğuna işaret ediyordu.

Fabrika komiteleri, doðaları gereði merkezkaç edilimlere sahiplerdi. Sendikalar ise, kitle örgütleri olarak, farklı sınıf bilinci düzeylerine ve dolayısıyla kendi grup çıkarlarına sahip olan, bir bütün olarak işçi sınıfının genel çıkarlarına aykırı düþen bir zamanda kendi çıkarlarının daha ileri götürmeye çalışan çepitli işçi gruplarının bir araya geldikleri organlardı. Lenin'e göre, proleteryanın bütüncül, tarihsel çıkarlarını yalnızca sınıfın öncüsü, yani devrimci parti temsil ediyordu ve grupsal ve geçici çıkarlar proleteryanın bu genel çıkarlarına tabi olmalıydı. Bolþeviklerden oluşan Sovyet hükümetinin dar grup çıkarlarının temsilcisi olan sendikalarla çatışmaya düþmesi kaçınılmazdı.

Kuşkusuz, parti devrimi yapması için işçi sınıfını ikna etmek, proleteryanın çoðunluğunu devrime hazırlama ve devrimi örgütlenme fikrine kazanmak zorundaydı. Devrimden sonra ise, parti yine fabrika komitelerinde, sendikalarda ve sovyetlerdeki proleterlere önderlik etmek durumundaydı.

Ancak bu, partinin kendi iradesini zorla dayatmasıyla *mekanik olarak* gerçekleştirilemezdi. Parti, ancak kitlelerin gösterdikleri tereddüt ve bocalamanın üstesinden gelecek uzun bir mücadele aracılığıyla bu liderliði kazanabilirdi. Proleteryanın, özellikle de onun sendikalarda örgütlü kesiminin güvenini kazanabilmek için tekrar tekrar mücadele etmek zorundaydı.

Devrimciler, özerk, yani kendi kendini idare eden (self-administering) bir yapıya sahip sendikaların güvenini ancak ikna yoluyla kazanabilirler. Devrimcilerin sendika üyesi işçilerin çoðunluğunun hemfikir olmadıkları bir yönelimi sendikalara zorla dayatmaları beklenemez.

Marksistlerin nihai hedefi, devletle sendikaların tamamen iç içe geçtiði bir süreç içinde devletin sönmelenmesidir ve bu hedefin başarılması, parti, devlet, sendikalar ve fabrika komiteleri arasındaki bir çatışma ve bütünleşme sürecinin yaşanacağı uzun bir zaman dilimini gerektirir. Böyle bir sürecin yaşanabilmesi için ise, ekonomik zenginliðin giderek yükseldiði bir durumun varlığını part kopar, sendikaların sönmelenmesi de buna baðlı olarak gerçekleşir. İşçilerin yaşam standartları yüksekse ve giderek daha da yükseliyorsa, işçiler kendilerini savun-

ma zorunluluğunu giderek daha az hissederler; bu þekilde, 'herkesin ihtiyaç duyduğu kadar al-
dýđý' bir aþamaya varýlýr ve iþçi sýnyfýnýn ykarlarýný koruyan organlar konumundaki sendikala-
rýn varlýđý gereksizleþir. Bununla eþanlı olarak, daha yüksek bir üretim düzeyi için emeđin yo-
đunlaþmasýna, sendikalarýn iþçileri daha yođun bir çaba içine girmeye ikna eden organlar ola-
rak kullanýlmasýna duyulan ihtiyaç da giderek zorunlu olmaktan ykar. Toplumdaki gerilim
dþer ve böyle bir süreç içinde sendikalarýn yanýsýra devlet de sönümlenmeye baþlar.

Komünizmin bütünüyle gerekleþtiđi aþamaya varýlýncaya kadar, sendikalarýn iþçilerin y-
karlarýný iþverenlere karþý savunma iþlevlerini yerine getirebilecek durumda olmalarý gerekir -
iþveren devlet olsa bile bu durum deđiþmez. Bununla eþanlı olarak, sendikalar, birer iþi r-
gtleri olarak, iþi devletini savunmak zorundadırlar. Dolayýsýyla, sendikalarýn hem devletten
bađýmsýz, hem de onunla ortak bir yaþam birliđi içinde (symbiotic) olmalarý beklenir.

Rusya'daki devrimden sonra, i savaþýn olađanüstü ađýr koþullarýnda, yukarıda sözünü et-
tiđimiz bu iliþkilerin yaþanması mümkün olmadý. Sendikalar devletten bađýmsýzlaþamadýlar.
Sanayi, yalnızca Kzýl Ordu'nun ihtiyalarýný karþýlamaya alıþan bir kurum haline geldi; sa-
nayi politikası bütünüyle askeri stratejiye tabi kılýndý. Ýþilere ihtiyaç duydukları ürünleri sađ-
layacak olan sanayi devlete bađýmlý olduđu için, sendikalar fiili olarak sanayinin idaresinde ve
sanayi ürünlerinin blþmnde devletin bir parçası konumundaydırlar.

Özellikle, ayni ücret hemen tamamen nakdi ücretin yerine alınıp olduđu için, sendikalarýn
cret düzeylerinin saptanması sürecine katýlımý önemini büyük ölçüde yitirdi.*

Sendikalar, askeri cephe ve emek cephesi

Ý savaþýn patlak vermesiyle birlikte binlerce sendika yesi iþi, orduya katıldı. Hkme-
tin insanları Kzýl Ordu ve sanayi için seferber etmesi esas olarak sendikalar aracýlýđıyla oldu.
Ý savaþýn trmanmasıyla birlikte, sendikalar üyelerinin yüzde 50'sinden Kzýl Ordu'ya katýl-
malarýný istediler. Ayný zamanda, özellikle kamu hizmetleri sektöründe alıþan iþçilerin sayý-
sýnda olađanüstü bir artýþ yaþanıyordu:

(bin)

1917 ortaları 693

1918 ortaları 1.946

1919 ortaları 3.707

1920 ortaları 5.222 (32)

Bolþevikler, hızla, sendikalarýn, iþçilerin emek cephesi için seferber edilmelerinde de
merkezi bir rol oynamaları gerektiđi sonucuna vardýlar. Henüz benimsenmiþ parti programýn-
da (Mart 1919) þunlar ifade ediliyordu:

"Devletin tüm emek gücünden azami ölçüde yararlanması esaslı bir öneme sahiptir.
Bunun farklı bölgeler ve ekonomik yaþamın deđiþik branþları arasında doğru bir bi-
imde ve yeniden tahsisi Sovyet iktidarýnýn ekonomik politikasının baþlıa görevidir.
Bu görev, ancak Sovyet iktidarı ile sendikalar arasında sýký bir iþbirliđi yoluyla yeri-
ne getirilebilir. Halkın fiziksel ve zihinsel aýdan alıþabilir, belli toplumsal görevleri
yerine getirebilir durumda olan tüm yelerinin Sovyet iktidarı tarafından yerine geti-
rilen genel seferberliđinin (sendikalar aracýlýđıyla etkin kılınacak bir seferberlik), bu-
güne kadar olandan çok daha geniþ ölçekte ve çok daha sistematik bir biçimde baþa-
rılması zorunludur." (33)

Böylece, hkmet her bir yurttaþın emek gücü üzerinde çok sýký bir kontrol kurdu. Örne-
đin, 7 Nisan 1919'da, maden iþilerinin iþten ayrýlmaları yasaklayan bir kararname yayýn-
landı.(34) 12 Nisan'da yayýnlanan bir baþka kararname, bir Sovyet kurumunda alıþan kiþile-
rin kendi insiyatifleriyle bir baþka kuruma geçmeleri yasaklandı.(35)

Bunlara ek olarak, zorunlu emek seferberliği uygulamasına geçildi. 1920 yılında, sefer-
berlikle ilgili olarak en önemli sektörleri kapsayan yirmi dolayında kararname yayýnlandı:

Eski demiryolu iþçileri	30 Ocak
Vasýflý demiryolu personeli	15 Mart
Peker sanayii iþçileri	24 Mart
Su tahýmacýlýðý iþçileri	7 Nisan
Madenciler	16 Nisan
Vasýflý su tahýmacýlýðý personeli	27 Nisan
Ýnþaat iþçileri	5 Mayýs
Ýstatistik uzmanlarý	25 Haziran
Týp personeli	14 Temmuz
Daha önce balýkçýlýk sanayiinde çalyþmýþ iþçiler	6 Aðustos
Tersane iþçileri	8 Aðustos
Yün sanayii iþçileri	13 Aðustos
Eski metal iþçileri	20 Aðustos
Tabakhane iþçileri	15 Eylöl
Elektroteknik iþçileri	8 Ekim
Eski havacýlýk sanayii iþçileri	20 Ekim
Kýzýl Ordu için iç çamaþýry diken kadýnlar	30 Ekim
Ýngiltere ve ABD'de çalyþmýþ terziler ve ayakkabýcýlar	Ekim(36)

Emek ordularý

Ýþçilerin seferber edilmesinden emek ordularý kurmaya geçmek küçük bir adýmý gerektirdi. 1920 Ocak ayında bir genel emek hizmeti kararnamesi yayınlandý; kararname þunlarý öngörüyordu: (a) çalyþabilir durumda olan herkesin (16 ile 50 yaþ arasýndaki erkeklerle 16 ile 40 yaþ arasýndaki kadýnlar) olaðan iþlerinin yanýsra aralyklý ya da düzenli iþlerde çalyþmalarý; (b) atýl durumdaki ordu ve donanma birliklerinin sivil iþlerde çalyþtırýlmalarý; (c) silahlý kuvvetlerde ya da tarýmda çalyþan vasýflý iþçilerin devlet iþletmelerine aktarýlmalarý; (d) emeðin ülke ekonomisinin ihtiyaçlarýna göre bölüptürülmesi. 15 Ocak 1920'de, ordu genelkurmayýnýn önerisi üzerine, Ýþçi ve Köylü Savunma Konseyi tarafýndan yayınlanan bir kararname, Urallar'da faaliyet yürüten Üçüncü Ordu Birlikleri'nin geçici bir süre sivil görevlerin yerine getirilmesi için kullanýlmasına izin verdi. Bu bölgedeki savaþ bittiðinde tüm savaþ birlikleri güneydeki ve batýdaki cephelere gönderildiler, ancak geride cephe gerisi birliklerden oluþan muazzam büyüklükte bir idari aygýt kaldý; bu birliklerin terhis düþünülmedi ve bunlardan sanayinin yeniden inþasý çalyþmalarýnda yararlanýldý. Birinci Devrimci Emek Ordusu Birlikleri adýný alan bu birlikler, özellikle demiryollarýnýn onarýmýnda, kereste ve kömür tedarikinde kullanýldýlar.

Askeri durumda görülen geçici bir iyileþmeyle birlikte, Mart 1920'de Don Havzasý ile Kafkaslar'ýn bazı bölgelerinde ikinci bir emek ordusu oluþturuldu. Üçüncüsü Petrograd'ta kuruldu, ancak Polonya ile savaþa girilmesi üzerine bu birlikler çok geçmeden yeniden eski askeri görevlerine döndüler. Ocak 1920'de Ukrayna'da, güneybatý cephesinin bulunduðu bölgede de bir emek ordusu kurulmuþtu. Ýþçi ve Köylü Savunma Konseyi'nin 'Cumhuriyet Ýhtiyat Ordusu'nun Moskova-Kazan demiryolu hattýný yeniden inþasý ve bu hat üzerinde çalyþan lokomotif ve vagonlarýn onarýmý için kullanýlması'ný öngören kararnamesi ayný günlere rastlıyordu.(37)

Stalinist yazýnda Troçki'nin emeðin askerileþtirilmesinden birinci derecede sorumlu olduðu belirtilir. Ancak gerçeðin gün ýþýðına çýkmasýný engellemek mümkün deðil. Troçki'nin böyle bir siyaset izlenmesini istediði doðrudur. Ancak, yalnızca Troçki deðil, Lenin de ayný siyasetten yanaydý. Nitekim, örneðin Lenin Üçüncü Tüm Rusya Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde þunlarý söylüyordu:

"Elimizdeki aygýttan mümkün olan en büyük süratle yararlanabilmek için bir emek ordusu yaratmalýyýz... Bu sloganý öne çýkarmakla, iþçilerin ve köylülerin bütün dinamik gücünü sonuna kadar zorlamak, bu meselede onlardan bize her türden yardımda

bulunmalarını talep etmek zorunda olduğumuzu ilan etmiş oluyoruz. Ve bu şekilde, bir emek ordusu yaratarak, işçilerin ve köylülerin bütün gücünü kullanarak, bahta gelen görevimizi yerine getireceğiz." (38)

2ubat 1920'de yaptığı bir diğerkonuşmada bu görüşünü yineledi:

"... gelecek birkaç ay içinde... her ne pahasına olursa olsun emek ordularını yaratmak, kendimizi bir ordu gibi örgütlemek, bir dizi kurumun sayısını bütünüyle azaltmak ve hatta bunları feshetmek durumundayız... Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi emek seferberliği ve emek ordularını ile ilgili tüm önlemleri onayladığında, halkın geniş kesimlerini bu fikirlere kazanmayı başardığında ve bunların yerel görevliler tarafından yapama geçirilmesini istediğinde, -hiçbir kuşkumuz yok ki- önümüzdeki en güç görevlerin üstesinden gelebileceğiz." (39)

Dolayısıyla, iç savaş sırasında, özellikle savaşın ikinci yarısına karşılık gelen dönemde, Lenin'in emek mobilizasyonunun ve, genel olarak, sendikaların devletle eklemlenmeleri ve devlete tabi hale gelmelerinin yapamsal ve acil bir öneme sahip olduğunu düündüğünü görüyoruz.

İç savaş kopullarında, 1917'de proleteryanın Bolşevik saflara kazanılmasında çok belirleyici bir rol oynayan olan fabrika komiteleri özerkliklerini tamamen yitirdiler ve sendikaların yerel organları haline geldiler. Sendikalar ise ücretler ve çalışma kopulları konusunda dayatıcı güç olma konularını kaybettiler ve devlete entegre olarak askeri cephelerin ve emek ordularının mobilizasyonunu sağlayan organlar durumuna geldiler.*

Subbotnikler

Savaş Komünizmi altında devletle sendikaların iç içe geçmeleri, yeni bir fenomen olarak *subbotnik*lerin, yani karşılıksız gönüllü cumartesi çalışmasının ortaya çıkmasını engellemedi. Heyecanla desteklenen karşılıksız gönüllü çalışmanın emedin askerileştirilmesi biçimindeki devlet zorlayıcılığı ile yan yana var olabilmesi, geçerli eptikçilik anlayışının ve proleteryanın devrime bağlılığının sonucuydu. Bunlar, zorlayıcılık ile gönüllülük arasındaki sınırı bulanıklaştırıyordu.

İlk *subbotnik* 10 Mayıs 1919'da Moskova'daki demiryolu işçileri tarafından yapama geçildi. Bu uygulamanın savunusunu ve öncülüğünü parti üyeleri yapıyordu. Moskova-Kazan Demiryolu *Subraionu* Komünistleri Genel Konseyi'nin *subbotnik*lerin uygulamaya konmasıyla ilgili olarak aldığı kararda bunlar ifade ediliyordu:

"Sınıf dümanımızın hakkından gelebilmek için... komünistler ve yandaşları bir kez daha ileri doğru atılmalı ve boş zamanlarının bir saatini daha çalışmaya ayırmalıdır; yani, günlük çalışma saatini bir saat daha artırmalı ve, buna ek olarak, cumartesi günleri aralıksız altı saat çalışmak suretiyle doğrudan gerçek bir değer yaratmalıdır. Komünistlerin kendi sadıklarını ve yapamlarını devrimin zaferinden ayrı dübüne-meyecekleri dikkate alınarak, bu çalışma karşılıksız bir çalışma olmalıdır." (40)

Lenin *subbotnik* fikrini tamamen ve hayranlıkla destekledi. 28 Haziran 1919'da kaleme aldığı *Muhtemem Bir Başlangıç* başlıklı makalesinde bunları yazıyordu:

"Komünist *subbotnik*ler... işçilerin emek üretkenliğinin artırılması, yeni bir emek disiplininin benimsenmesi, ekonomide ve yapamda sosyalist kopulların yaratılması konusundaki bilinçlerini ve gönüllü girişimlerini gösterdiği için çok büyük bir öneme sahipler... Moskova-Kazan Demiryolu işçilerinin örgütledikleri komünist *subbotnik* yeni sosyalist toplumun hücrelerinden biridir... Bu işçiler... 'komünist *subbotnik*ler' örgütleyiyorlar; yetersiz beslenmeden ötürü bitkin, acı, tükenmiş durumda olmalarına rağmen *tek kurup almadan ve emedin üretkenliğinde muazzam bir artış* gerçekleştirerek fazla mesai yapıyorlar. En yüce kahramanlık bu değer midir? Bu, çok ciddi öneme sahip bir değipimin başlangıcı değer midir?" (41)

Petrograd'ta ilk kitlesel katılımlı *subbotnik* Ağustos 1919'da gerçekleşti. Yine, Kasım ve Aralık aylarındaki yakıt bunalımını sırasında devrimci coşkuda bir tırmanış yaşanmış olmalı. Buna birlikte, eldeki belgelerden anlaşılıyor kadarıyla, bu canlanış ancak 1920 yılı ilkbaharında doruğuna ulaşmış görünüyor. 11 Nisan 1920'de yayınlanmış *Kommunistticheskii Subbotnik* adlı gazetenin kendisi de Moskova'da yayınlanan üç gazeteyle VTsIK'nın basımevinin gerçekleştirmiş oldukları bir *subbotnik* ürünüydü. Gazete, Lenin'in bu gönüllü çabanın pratik değeri ve moral önemiyle ilgili olarak kaleme aldığı bir yazısını da içeriyordu.

Mart-Nisan 1920'deki Dokuzuncu Parti Kongresi'nin aldığı bir kararla, cumartesiye denk gelen o yılın 1 Mayıs'ının tüm Rusya genelinde muhteşem bir *subbotnik* olması öngörülmüştü. Buna katılacağı bildirilmiş işçilerin sayısı yalnızca Moskova'da 425.000 idi.(42)

Proleteryanın çözülmesi ve proleterya diktatörlüğü

Proleterya, paradoksal olarak, proleterya diktatörlüğü altında ekonomik açıdan en yoksul sınıftı. Lenin'in Nisan 1920'de Birinci Tüm Rusya Maden İşçileri Kongresi'nde yaptığı bir konuşmada belirtmiş olduğu gibi, "diktatörlük, kendisini yapama geçiren işçilerin çok büyük bir özveri ve sefaletini gerektirdi".

"Hiç kimse bu iki yıl Petrograd, Moskova, Yvanovo-Voznesensk işçileri kadar aç ve perişan halde geçirmemi. Yapılan hesaplamalar gösteriyor ki, söz konusu iki yıl boyunca, tahıl yetiştiren *gubernialar*daki köylülerin yıllık ekmek tüketimi on yedi pudun altına düşmemişken, bu miktar işçiler için yıllık yedi pud idi. İşçiler büyük özverilerde bulundular, hastalıklara yakalandılar ve işçiler arasındaki ölüm oranının arttığını gördük."(43)

Proleterya dağılmaya uğramış olmakla birlikte, ortada bir proleterya diktatörlüğünün varlığı söz konusuydu. Lenin'in 26 Mayıs 1921 tarihli Onuncu Parti Konferansı'nda bunu belirtiyordu: "Proleterya deklase olduğu bir dönemden geçme durumuyla yüz yüze kalmış olmakla birlikte... her şeyden önce siyasi iktidarı kazanma ve elinde tutma görevini yerine getirebilmektedir."(44)

Henüz oluşturulmuş İşçi Muhalefeti'nin sözcülüğüne getirilmiş olan Dilyapnikov, biraz da alaycı bir dille, Onbirinci Parti Kongresi'nde bunları söyleyebiliyordu: "Vladimir İliç dün proleteryanın Marksist anlamda bir sınıf olarak var olmadığını söyledi. İzin verirsiniz var olmayan bir sınıfın öncüsü olmanızdan dolayı sizleri kutlamak istiyorum."(45)

Kuşkusuz, kaba bir materyalist için, proleteryanın yokluğunda proleteryanın diktatörlüğünden söz etmek anlamsız bir şeydir -tıpkı maymunun yokluğunda maymun gibi sıyrılmaktan söz etmek gibi. Ancak, akıldan çıkarmamak gerekir ki, ideolojik ve politik üstyapı maddi altyapıyı hiçbir zaman *doğrudan* ve *derhal* yansıtmaz. Fikirler kendi momentlerine (momentum) sahiptir. Genellikle, 'normal' zamanlarda, fikirler bir muhafazakarlık kaynağıdır: İnsanlar, maddi yaşam koşulları değiştiikten çok sonra dahi, hala eski fikirlerin egemenliği altındadır. İdeolojik üstyapı ile ekonomik temel arasındaki bu karşılıklı ilişki, iç savaş boyunca Bolşevizm için bir güç kaynağı haline gelmişti. Lenin'in 3 Kasım 1920 tarihli bir konuşmasında belirtmiş olduğu gibi:

"İşçi sınıfı tarafından siyasi özgürlük için verilen ve on yılları bulan bir mücadele süreci içinde kazanılmış alışkanlıklar, gelenekler ve kanaatler -bu alışkanlık, gelenek ve fikirlerin toplamı- tüm emekçilerin eğitimine bir araç olarak hizmet etmelidir... Payet proleterya burjuvaziye karşı mücadele içinde keskin bir sınıf bilinci, sıkı bir disiplin geliştirmemiş ve olağanüstü bir adanma göstermemiş olsaydı, diğer bir deyişle, proleteryanın eski sınıf düşmanı karşılarında tam bir zaferinin kopulu olan bütün bu nitelikler var olsaydı, proleterya diktatörlüğünün varlığından söz edilemezdi."(46)

Marks, bize, kendi içinde sınıf ile kendisi için sınıfın tek ve aynı şey olmadığını, yani, sınıfın üretim süreci içindeki konumu dolayısıyla güçlü olabileceğini, ancak hala bu gücün bilincinde olmayabileceğini öğretmiştir. Madalyonun diğer yüzü ise şudur: Kendi ekonomik gü-

cünün üçte ikisini yitirmiş sınıf, kendi deneyimi, toplum ve devlet içindeki geleneksel konumu sayesinde siyasi egemenliğini hala elde tutabilir.

Ancak, uzun erimde, proleteryanın kan kaybetmesi, kendisinden yeni devletin egemen sınıfı olması beklenen halkın moral gücünde ve bilincinde yıkıma uğratan bir gerilemeye neden olacaktır.

* Aynı ücretlerin çok yaygın olması fiyat artışları ile ücret artışları arasındaki farkın önemini oldukça azalttı. Eğer işçilerin ücretleri yaygın biçimde aynı olarak ödenmemiş olsaydı, işçilerin zaten yeterince güç koğullarında sürdürdükleri yapıları tamamen katlanılmaz hale gelirdi.